

7. Баженов Л.В. Назв. праця. – С. 185-186; Прокопчук В.С. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історія й сьогодення /В.С. Прокопчук // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. – Т. 11. – С. 37-59.

Анализируется сотрудничество Центра исследования истории Подолии с библиотеками Хмельниччины в сфере библиографии, научно-исследовательской работы, проведения научных конференций, презентаций краеведческой литературы.

Ключевые слова: Центр исследования истории Подолии, библиотека, сотрудничество, библиография, научная конференция, презентация, книжная выставка.

УДК 01:908(477.82)

*Г.В. Бондаренко,
м. Луцьк*

Бібліографія краєзнавства Волинської області

У публікації аналізується бібліографія історичного краєзнавства Волинської області, волинезнавства. Вона охоплює проблеми необхідності створення та використання історичної бібліографії як наукової дисципліни, яка має важливе значення в накопиченні та збереженні краєзнавчої інформації з історії, культури, економіки та природи краю. Наявність бібліографічних видань свідчить і про стан розроблення теми.

Ключові слова: Бібліографія, історія, краєзнавство, Волинь, Полісся, покажчик, каталог.

Сьогодні всі галузі освіти, науки, культури, а разом з ними і краєзнавство, опинились у світовому інформаційному просторі. Тому для розвитку краєзнавчих досліджень дуже важливо, щоб обласні, міські, районні бібліотеки та бібліотечні системи мали вихід на державну, а згодом – на світову інформаційні системи. Це зменшило витрати часу та коштів на пошуки джерел через міжбібліотечні абонементи, сприяло одержанню вичерпної інформації з будь-яких питань і тем через “Інтернет”. Підготовка до такої системи роботи

повинна вестися шляхом уніфікації бібліотечної справи, особливо бібліографії. Для вирішення цього питання необхідна державна увага і цілеспрямовані кошти. У цій публікації зроблено спробу узагальнити і проаналізувати досвід створення і використання краєзнавчої бібліографії з волинезнавства.

Історична бібліографія в історіографічних дослідженнях виступає як важливе джерело, яке допомагає визначити обсяг опублікованих документів, матеріалів, монографій, статей, довідково-статистичної та довідково-енциклопедичної літератури. Історична бібліографія краєзнавства охоплює списки літератури, яка дійшла до нашого часу від початку створення рукописної і стародрукованої книги, внутрікнижкову та внутріжурнальну бібліографію, масив бібліографічних і біобібліографічних покажчиків, краєзнавчих публікацій. На жаль, чимало потрібної інформації та літератури, документів і матеріалів знаходиться в різних областях та наукових установах України, а також за її межами. І все це вимагає глибокого наукового аналізу фахівців-бібліографів.

У радянські часи вичерпну бібліографічну інформацію про видання книг, опубліковані статті в журналах і газетах можна було одержати з видань Книжкових палат СРСР і УРСР: “Літопис книг”, “Літопис журнальних статей”, “Літопис газетних статей”, а з журналу “Книжное обозрение” і газети “Друг читача” можна було довідатись про зміст друкованої продукції. Фахову історичну бібліографію видавала Державна історична бібліотека України, яка також володіє значним унікальним фондом друкованої продукції, інші галузеві бібліотеки.

Для Західної України, у тому числі й Волині, значну роль у створенні наукової бібліографічної інформації з історичної літератури відіграє Львівська наукова бібліотека НАН України ім. В. Стефаника, видання якої сьогодні практично не надходять навіть до обласних наукових бібліотек. У фондах і каталогах цієї бібліотеки зосереджено багато літератури та бібліографічної інформації, якої немає в інших бібліотеках України.

Інформаційно-бібліографічною роботою в галузі історії України займається Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у Львові. З 1968 р. спільно з Державною історичною бібліотекою України інститут видає щорічні бібліографічні покажчики “Історія України”, яких вже нараховується більше 30-ти випусків. З 1993 р., крім україномовної і російськомовної літератури, цей об'ємний покажчик вміщує реєстр публікацій багатьма мовами світу, який додає Національний комітет істориків України й Комісія бібліографії та інформатики Міжнародної асоціації українців. Якщо

раніше покажчик виходив у невеликій кількості екземплярів, то з 1991 р. – накладом у 1000 примірників. Для зручності користування це видання оснащено іменним і географічним покажчиками, де часто зустрічаються Волинь і Полісся та імена, пов'язані з ними.

Значну інформацію в розділі з історії України та її регіонів зосереджено в реферативно-бібліографічному бюлетені “Українознавство”, який видається Інститутом українознавства НАН України ім. І.Крип'якевича, Комісією бібліографії та інформатики Міжнародної асоціації українців, Національним комітетом істориків України з 1997 р. Перший випуск вміщує анотовані описи видань за 1993 р. і присвячений пам'яті відомого книгознавця і бібліографа Федора Максименка (1897 – 1983). У географічному покажчику бюлетеня є чимало позицій, що стосуються Волині й Полісся, у тому числі історії краю і краєзнавчих досліджень [1].

У 90-х роках з'явилася велика кількість регіональних видавництв, приватних і комерційних друкарень, які часто видають продукцію без оголошення і не надсилають її у Книжкову палату та основні бібліотеки, архіви, музеї, наукові установи, внаслідок чого створюється ситуація, коли література та інформація про неї не доходить до дослідника. Бібліографічні видання, а саме: літописи книг, журнальних і газетних статей, огляди літератури, покажчики, рекомендовані списки, і, навіть, величезні каталоги і картотеки, як окремі бібліографічні одиниці, вже не можуть задовольнити краєзнавців-дослідників. Тому основні носії бібліографічної інформації – бібліотеки, музеї, архіви мають об'єднати свої зусилля. Краєзнавець-дослідник повинен одержувати концентровану, цілеспрямовану тематично-бібліографічну інформацію.

Забезпечення Книжкової палати, основних бібліотек, архівів та їх фондів і наукових установ повинно контролюватись на державному рівні, з обов'язковим одержанням ними примірника друкованої продукції, принаймні у Києві та обласних центрах з центральних видавництв та місцевих, а регіональні видання про край слід сконцентрувати в обласних бібліотеках, у фондах обласного архіву і музею.

Приведення до світових вимог бібліотечної десяткової класифікації, внесення наявної бібліографічної інформації в систему “Інтернет” та комп'ютеризація бібліотек допоможуть не тільки долучитися до загальнодержавної і світової систем, а також допоможуть забезпечити належний рівень краєзнавчих досліджень, їх всебічність, глибину і науковість. Використання комп'ютерної техніки дасть можливість забезпечити всі можливі напрями краєзнавчих та інших наукових досліджень, повністю рознести

кожну друковану продукцію за вимогами універсальної десятикової класифікації та видавати рекомендації бібліографічного характеру на будь-яке замовлення. Все це допоможе зменшити час пошуку необхідної літератури, трудомісткість, пов'язану з оформленням різних запитів і відмов. Разом з тим відпаде потреба “відкривати” вже відоме, маючи вичерпну інформацію, а у світі будуть більше знати про наш край, його історію, культуру, природу.

Питання використання інформаційних технологій добре розкрито у колективній монографії “Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження”, яка вийшла у 1998 р. Сьомий розділ присвячений цим проблемам, які мають важливе значення для охорони, збереження пам'яток історії та культури і оперативне використання потрібної інформації. Комп'ютерні каталоги і картотеки, комп'ютерні фільми, віртуальні виставки, колекції, фонди та експозиції, різні тематичні покажчики мають прийти на допомогу краєзнавцям, полегшити пошукову і дослідницьку діяльність виграти час на обробці та класифікації історичних матеріалів. Не потрібно буде відкривати те, що було відомо попередникам, а лише відомості, що подає історична бібліографія, яка потрібна для того, щоб не заблукати в інформаційному морі. Такий підхід до краєзнавства та історії з використанням комп'ютерних технологій формуватиме певне розуміння, світоглядні й ціннісні орієнтації у поглядах на рідний край, особливо у молоді, яка починає вивчати його. Разом з тим буде зберігатись наступність у дослідженнях природи, історії, культури на новому якісному рівні [2, с. 371-395].

Державна історична бібліотека України в 1997 р. випустила бібліографічний покажчик для спеціалістів у галузі бібліографії, який охоплює 1987 – 1996 рр. “Теорія і практика бібліотечного краєзнавства” [3]. В ньому відтворено проблеми сучасної бібліографії, як важливого інструмента наукової пошукової діяльності в світі друкованої продукції, з використанням сучасних технологій бібліотечної справи, організації фондів і каталогів. Ще одним посібником для тих, хто професійно займається краєзнавчою бібліографією, є методичний посібник “Краєзнавча діяльність бібліотек”, підготовлений Державною історичною бібліотекою України у 2002 р. [4]. У ньому подається інформація про ту краєзнавчу діяльність, яку мають вести бібліотеки різного підпорядкування в регіонах і, зокрема, – про важливість надання послуг з краєзнавчої бібліографії.

Загальні питання історичного краєзнавства України знайшли бібліографічне втілення в науково-допоміжному бібліографічному

покажчику “Історичне краєзнавство в Україні. Питання теорії і практики”. Він був виданий у 1992 р. і до цих пір є унікальним. У цьому ж році з'явився бібліографічний покажчик загального змісту “Краєзнавчі бібліографічні видання України 1986 – 1990” [5], який поки що є єдиним такого типу виданням для краєзнавців.

Крім загальної бібліографії з історичного краєзнавства, існують й інші бібліографічні посібники, до яких належать персональні покажчики 1988 і 2000 рр., де зібрано праці голови правління Всеукраїнської спілки краєзнавців Петра Тронька [6; 7]. Ці покажчики корисні краєзнавству і дослідникам з тієї точки зору, що крізь аналіз публікацій, вміщених у них, добре простежуються тенденції у всеукраїнському краєзнавчому русі, в роботі Спілки. Такого ж спрямування бібліографічний покажчик 2003 р. вийшов до 75-річчя від дня народження відомого історика і краєзнавця Петра Панченка [8].

Прикладом бібліографічного видання, присвяченого одній історичній події, є матеріали до бібліографічного покажчика “Українсько-польське протистояння на західноукраїнських землях у роки Другої світової війни” [9], що охоплює 1009 позицій друкованих видань українською та польською мовами.

Що стосується історичної бібліографії Волино-Поліського краю, то необхідно, про що вже неодноразово згадувалось на різних нарадах, семінарах, конференціях, зосередити краєзнавчу інформацію за допомогою комп'ютерної техніки і яка може зберігатись і дублюватись в основних центрах аких як Житомир, Рівне, Луцьк [10; 11].

Така робота розпочата (в Інтернеті існує сайт “Історична Волинь”), але вона вимагає серйозної координації дій зацікавлених установ, а також створення супутніх предметних, географічних, іменних покажчиків, які слід внести до інформаційної комп'ютерної мережі. Лабораторія історії Волині при Волинському університеті почала підготовку таких покажчиків, зокрема іменного і географічного з основних видань з історії Волині, починаючи з тому “Історія міст і сіл УРСР. Волинська область” і наукових збірників обласних краєзнавчих конференцій “Минуле і сучасне Волині” і регіональних – “Велика Волинь” тощо. Але поки що ця інформація не закладена в комп'ютери жодної бібліотеки або наукової установи в повному обсязі, хоча інформацію можна зустріти в каталогах і картотеках.

Бібліографія волинезнавства була започаткована ще в бібліотеці Волинської гімназії Кременця польським державним і освітнім діячем Т. Чацьким у 1803 р. разом із запровадженням бібліографічної дисципліни, яка читалася з 1805 по 1832 р. в Кременецькому ліцеї П. Янковським як бібліологія [12, с. 155].

Важливим історіографічним джерелом для дослідників Волині є “Волинські губернські відомості”, де вміщено сотні публікацій, документів і матеріалів про Волинь. Вичерпну характеристику виданню і бібліографічну тематичну інформацію щодо “Волинських губернських відомостей” за 1838 – 1887 роки подає А. Лященко у Санкт-Петербурзькому часописі “Жива давнина” [13].

Великий масив бібліографічної інформації вміщено в 6-ти випусках “Волинського щорічника” 1931 – 1938 рр., де Якуб Гофман та І. Лозов’юк підготували 1405 назв з докладним описом змісту кожної назви [1606, с. 156]. Однак і внутрікнижкова бібліографія Волині має далекі традиції, які беруть початок з ХІХ ст. Зокрема, у монографії П. Батюшкова “Волинь” примітки з бібліографією складають 125 сторінок [14].

Журнал “Волинські єпархіальні відомості” регулярно інформував про вихід нової літератури, здійснював керівництво читанням шляхом подання рекомендаційної бібліографії. Інколи бібліографія становила половину неофіційної частини журналу. На увагу заслуговує додаток до журналу за 1888 р. (№ 4-29) “Предметний покажчик змісту неофіційної частини “Волинських єпархіальних відомостей” за 20 років їх існування (вересень 1867 – серпень 1887)”, що складається з трьох розділів: історія, проповідництво, бібліографія, який підготував і видрукував у Почаєві Ювеналій Тиховський. У розділі “Історія” виділено підрозділ “Волинь” [15].

Внутріжурнальна краєзнавча бібліографія присутня в журналі Національної спілки краєзнавців України “Краєзнавство”, довідковому виданні “Всеукраїнська спілка краєзнавців. 1997 – 2003 роки”, де Волинська область має 85 позицій [16], 193 публікації за 2004-2008 рр. представлено в матеріалах ІV з’їзду Національної спілки краєзнавців України [17].

У наш час найбільше краєзнавчої інформації стосовно Великої Волині зосереджено у зведених краєзнавчих каталогах обласних наукових універсальних бібліотек Житомира, Рівного, Хмельницького, Тернополя, Луцька. Волинська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки впродовж свого існування накопичила не тільки великі фонди друкованої продукції, а й досвід бібліографічної та бібліографічно-інформаційної роботи. Вона є найбільшим центром краєзнавчої літератури і бібліографії в області, про що розповідають публікації В. Денисюка [19] та Е. Ксендзук [20; 21].

Основою історичної бібліографії Волинської області є зведений краєзнавчий каталог обласної універсальної наукової бібліотеки, який налічує більше 160000 позицій. Він має систематичну, топографічну і біобібліографічну частини. У ньому розташовано

інформацію про документи, книги, брошури, періодичні видання, вказано місце їх знаходження [22]. У міських та районних бібліотеках є краєзнавчі картотеки, у сільських інформація про населений пункт закладається в систематичній картотеці [23].

Бібліографічні відділи обласних бібліотек видавали об'ємні покажчики літератури, які поділялись на розділи, відповідно до бібліотечної класифікації літератури. Суспільно-політична та історична література розписувалася більш детально. Окремо виділялися розділи про компартію, комсомол, ідеологічну роботу тощо, але в цих покажчиках виділялися й краєзнавчі розділи. Зокрема Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека видає за роками бібліографічні покажчики “Житомирщина в літературі та пресі” та “Календар знаменних і пам'ятних дат Житомирщини”. Спільно з обласною організацією Національної спілки журналістів України випускає краєзнавчий календар “Житомир і Житомирщина”, який лише за 1994 рік вмістив 200 пам'ятних дат.

Доброю традицією на Житомирщині стало видання бібліографічних покажчиків відомих краєзнавців. Так, у 1992 і 1998 роках видано дві частини бібліографічного покажчика про доробок президента Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині, кандидата географічних наук, журналіста і педагога М. Ю. Костриці, який вмістив 1174 позиції [24; 25]. У 1994 р. був виданий бібліографічний покажчик праць доктора історичних наук, професора і відомого краєзнавця Великої Волині Б. М. Кругляка [26].

Втім, подібна бібліографія створюється й в інших областях. Зокрема, Хмельницька обласна наукова бібліотека створила чудові бібліографічні покажчики про письменників, а також артистів, композиторів і художників Хмельниччини, кожен з яких має алфавітні вказівники і вміщує коротку інформацію по кожній персоналії. Сьогодні ця довідкова література вже є історичною бібліографією про видатних людей краю [27; 28]. Окремо був виданий покажчик праць відомого археолога І. Винокура [29]. Чимало історико-краєзнавчої інформації містить бібліографічний покажчик “Народознавство Поділля”, підготовлений 1992 року Хмельницькою обласною науковою бібліотекою та Кам'янець-Подільським педінститутом, в якому представлено 499 позицій літератури [30]. На подібну тематику вийшов анотований бібліографічний довідник, підготовлений 1994 р. Рівненською обласною державною бібліотекою “Україна: Історія. Народознавство” [31], а також персональні покажчики відомих дослідників і краєзнавців І. Пащука [32] і Г. Бухала [33].

Волинська обласна наукова бібліотека в подібних покажчиках подавала бібліографічну інформацію про Волинь за розділами археологія, історія населених пунктів, окремі періоди історії краю, наприклад, “Література про Волинську область”. Перший з них охоплював 1967 – 1968 рр., а всього вийшло 9 – останній у 1988 р. [34]. Про обсяг бібліографічної інформації з різних галузей знання говорить той факт, що в покажчиках, які охоплюють друковану продукцію за 1967 – 1986 рр., налічується 7581 позиція. З них 1529 позицій складає бібліографія з історії Волинської області, поділена за розділами – історія дорадянського і радянського часу.

З 1989 р. обласна бібліотека щоквартально готувала й розсилала поточний бібліографічний посібник “Література про Волинську область”, який отримували наукові установи та краєзнавці. Районні бібліотеки готували поточний бібліографічний список “Район на сторінках преси”. Однак, і на таку діяльність коштів не було і друкувалося лише кілька примірників. Лише з історії населених пунктів Волинської області за 1967 – 1986 рр. у таких покажчиках вміщено більше 250 позицій літератури.

Унікальним і практично єдиним і першим у практиці створення історико-краєзнавчих бібліографічних посібників, де згадується чимало подій за 1900 – 1979 роки, став “Літопис найважливіших і пам’ятних подій історії Волині”, що вийшов у трьох випусках [36 – 38]. Особливість його в тому, що багато подій і пам’ятних дат мали короткі анотації.

Вартий уваги краєзнавців “Календар знаменних і пам’ятних дат Волині” [39], який виходить з 1991 р. У його формуванні беруть участь Волинський краєзнавчий музей, державний архів, бібліографічну сторону забезпечує обласна наукова бібліотека, статті замовляються у фахівців. Сьогодні це чи не єдине систематичне бібліографічне видання в області, яке забезпечує інформацією про важливі пам’ятні та ювілейні події відповідного року і вказує на джерела інформації.

Обласні бібліотеки, їх відділи готували чимало тематичних краєзнавчих покажчиків та списків літератури. Оригінальним можна вважати підготовлений і виданий 1979 року спільно Будинком народної творчості та обласною науковою бібліотекою історико-етнографічний покажчик про матеріали стосовно Волині, вміщені в журналі “Народна творчість та етнографія” за 1957-1978 рр. [40]. Публікації з етнографії, що стосувалися нових традицій радянського часу, відбиті в покажчику “Нові громадянські свята, обряди і звичаї на Волині (1966 – 1980 рр.)”, виданому 1980 р., він включає 269 позицій різної літератури [41].

Досить цікавими і потрібними для дослідників стали бібліографічні тематичні покажчики, видані обласною науковою бібліотекою до 900-річчя Луцька (“Молодість древнього міста”) [42] та 1000-ліття Володимира-Волинського (“Віки і сучасність”) [43]. 1985 року вийшов тематичний покажчик “Пам’ятники історії та культури Волинської області” [44], який дав інформацію про публікації з волинського пам’яткознавства для підготовки “Зводу пам’яток історії та культури. Волинська область”. Частина літератури була включена до виданого в Києві науково-допоміжного бібліографічного покажчика “Охорона, використання та пропаганда пам’ятників історії та культури в УРСР” (1987), в якому згадувалася діяльність Волинської організації Українського товариства охорони пам’ятників історії та культури [45, с. 39-40].

У збірниках регіональних конференцій часто подається тематична або поточна бібліографія. Зокрема, в X збірнику “Минуле і сучасне Волині та Полісся” подається зміст усіх дев’яти попередніх [46, с. 259-284]. У спеціальному випуску “Минуле і сучасне Волині та Полісся”, виданому до 20-річчя Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, опубліковано зміст збірників усіх 33-х конференцій і тих, які були видані до окремих дат, подій, імен. У збірник включений ряд статей з краєзнавчої бібліографії та краєзнавства [48, с. 75-184].

Великий інтерес для дослідників становить публікація Тадеуша Марцинковського із Зеленої Гури (Польща), який приділив увагу бібліографії краєзнавчої літератури про Луцьк від середини XIX ст. і до 1939 р. Зокрема, автор згадує книги Адама Войніча, Юзефа-Ігнація Крашевського, Мечислава Орловича, часописи “Земля Волинська” і “Рочнік Волинський” та інші [49].

У радянський час чимало уваги приділялось історії Комуністичної партії та комсомолу. У 50 – 80-ті роки XX ст. на Волині було підготовлено і видано кілька бібліографічних покажчиків і списків літератури з політичної історії краю, присвячені Комуністичній партії Західної України, комсомолу та їх діячам, політичним процесам періоду 1921 – 1939 рр. До них належать “Матеріали до бібліографії історії Комуністичної партії Західної України”, опубліковані у Львові бібліотекою АН УРСР в 1958 р., де чимало є про Волинь, та покажчик “Волинь під прапором Жовтня” [50], який був підготовлений до 50-річчя Жовтневої революції і вміщував 560 позицій різних публікацій. До 70-річчя Жовтневої революції архівістами та бібліографами було підготовлено науково-допоміжний покажчик “Під прапором Жовтня”, який охоплював найважливіші події за 1917 – 1987 рр. та рекомендував літературу до них з багатьох розділів – від історії до соціально-економічних проблем розвитку краю [51].

У 1989 р. обласні архів, краєзнавчий музей і бібліотека видали бібліографічний покажчик “У боротьбі за возз’єднання (1921 – 1939 рр.)”, у якому досить широко представлена література про різні події в краї, пов’язані з національно-визвольним рухом і боротьбою за соціальну справедливість в часи польського панування. Видання має алфавітний та географічний покажчики [52]. Що стосується національно-визвольного руху в роки Великої Вітчизняної війни та повоєнний час, то бібліографія відбиває літературу лише одного напрямку, яка спрямована на засудження діяльності ОУН-УПА. Такого змісту є покажчик “Набати пам’яті і гніву”, який був підготовлений 1986 року обласною науковою бібліотекою і Товариством книголюбів [53].

Бібліографічний покажчик “Їх славні імена” [54] зібрав інформацію про тих, чий імена увічнені в різних мікротопонімічних назвах: населені пункти, вулиці, площі, парки, школи тощо. Подібний покажчик – “Вкарбовані у вічність” видавався у 1980 р. [55].

Привертає увагу також бібліографія, пов’язана з життям і діяльністю Лесі Українки та родини Косачів. Якщо до 100-річчя від дня народження Лесі Українки було підготовлено невеликий рекомендаційний список літератури, то у 1981 р. до 110-ї річниці великої поетеси Волинська обласна організація Спілки письменників, Товариство книголюбів і обласна наукова бібліотека підготували і видали більш об’ємний рекомендаційний список літератури “Леся Українка і Волинь” [56]. Серед таких видань виділяється ретельно підготовлений упорядником Н. Пушкар і виданий Волинським краєзнавчим музеєм та Товариством охорони пам’яток унікальний каталог-путівник “Леся Українка в ілюстрованій поштовій листівці” до виставки, присвяченої 120-річчю від дня її народження, в якому каталогізовано 528 поштових листівок, дотичних до біографії великої поетеси. У путівнику в хронологічній послідовності викладено час перебування Лесі в різних містах і країнах з посиланнями на документи та літературу, вміщено для зручності покажчик назв та імен, а також 70 ілюстрованих листівок [57]. Об’ємним бібліографічним виданням про Лесю Українку і родину Косачів був упорядкований професором Волинського університету О. Рисаком і виданий 1990 р. покажчик “Леся Українка і Волинь” [58].

До 130-ї річниці від дня народження Лесі Українки бібліографія життя і творчості Лесі Українки та родини Косачів збагатилася ще двома ґрунтовними бібліографічними виданнями: “Я житиму сльозою серед співів” [59], підготовлене Волинською обласною універсальною науковою бібліотекою імені Олени Пчілки охоплює публікації за 1990 – 2000 рр., друге – “Леся Українка”, упорядковане А. Гайдою і О.

Рисаком, охоплює праці викладачів і студентів за 1957 – 2000 рр. [60]. До ювілею великої землячки був виданий каталог-довідник “Прижиттєві документи і матеріали Лесі Українки та родини Косачів”, який підготували у 1991 р. Волинський краєзнавчий і Колодяженський літературно-меморіальний музеї спільно з державним архівом. Він складається з 11 розділів, покажчика імен і назв та ілюстрацій. Значне місце посідає бібліографія видань Лесі Українки та родини Косачів, рецензії, відгуки і замітки на них у тогочасній пресі [61]. Грунтовний бібліографічний покажчик “Олена Пчілка – талановита письменниця, мудра мати”, який нараховує 398 позицій, було видано у 1993 році [62]. На 160-річчя Олени Пчілки Обласна наукова бібліотека підготувала наступний ґрунтовний покажчик, в якому вміщено 912 позицій, хронологію діяльності, її твори [63].

У краєзнавчій бібліографії представлена також шевченкіана. Волинська обласна бібліотека і товариство книголюбів у 1989 р. підготували бібліографічне видання “Геніальний український поет, художник, мислитель”, в якому є краєзнавчий розділ [64].

Велику кількість імен поетів і письменників вміщує, підготовлена О. Рисаком у 1988 р. “Літературна карта Волині” [65]. У 1990 р. Волинська обласна наукова бібліотека і Товариство книголюбів створили цікавий покажчик “Волиняни – лауреати Ленінської і Державних премій СРСР та УРСР”, з короткими біографічними повідомленнями про них. До покажчика були включені Є. Шаблювський – лауреат Ленінської премії, лауреати Державної премії СРСР ланковий М. Жилєнков і бригадир Б. Зінчук, бригадир заводу Ковельсьільмаш В. Іллюк, поет Я. Смеляков і актриса Н. Ужвій, а також згадуються 9 осіб, які одержали державну премію УРСР [66].

У волинській бібліографії відображені історичні особи: академік Агатангел Кримський – мовознавець Михайло Кравчук – математик, композитор Григорій Мачет, письменники Юзеф Крашевський, Ганна Жешко, Влас Мізинець та ін.

Побачили світ покажчики до 340-річчя від дня смерті Данила Братковського [67], до 120-річчя від дня народження В'ячеслава Липинського [68], до 110-річчя Арсена Річинського [69], 70-річчя письменника Віктора Лазарука [70].

З 1994 р. Волинським обласним товариством краєзнавців, обласними краєзнавчим музеєм і бібліотекою започатковано видання бібліографії відомих краєзнавців Волинської області. Першим удостоївся такої уваги директор Торчинського народного краєзнавчого музею, заслужений працівник культури Григорій Гуртовий, до 70-річчя якого була видана книжечка “Вибрані краєзнавчі статті та

бібліографія” [71]. Виданням досить об’ємного покажчика зафіксований творчий доробок професора Волинського університету Олександра Рисака – відомого краєзнавця, дослідника в галузі лесезнавства. Покажчик “Олександр Рисак” підготовлений лабораторією лесезнавства у 2000 року [72]. У 2004 р. побачив світ бібліографічний покажчик відомого на Волині та в Україні етнографа Олекси Ошуркевича [73]. На увагу заслуговує наукове бібліографічне видання про лінгвіста Миколая Крушевського [74].

Бібліотека Луцького педагогічного інституту підготувала і видала “Каталог рідкісних книг” [75], до 50-річчя вузу – “Літопис пам’ятних подій” [76], а також – два випуски покажчика у трьох частинах “Публікації науково-педагогічних працівників” [77] 1980-1990 рр. Його видання було продовжено під назвою “Наукові праці викладачів, співробітників і студентів Волинського державного університету ім. Лесі Українки” [78-80]. Вичерпну внутріжурнальну бібліографію 2007 і 2009 років було присвячено 70-річчю професорів В. Колесника [81] і М. Кучинка [82].

Списки нової краєзнавчої літератури, рецензії та бібліографічні огляди постійно друкуються в часописах “Педагогічний пошук” Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти і “Літопис Волині”, який продовжує традиції товариства Волинь та Інституту дослідів Волині у Вінніпезі на базі відділення, створеного при Волинському університеті.

У 1966 р. за ініціативою Максима Бойка – вихідця з Волині був створений на Американському континенті “Осередок бібліографії Волині” при Індіанопольському університеті в США. Проведена осередком робота відображена у 21 збірнику. Вони виходили накладом у 50 примірників і зразу ж ставали бібліографічною рідкістю. Збірники готувались за шістьма напрямками:

- 1) бібліографія історії Волині;
- 2) друкарство Волині;
- 3) палеографія;
- 4) організація бібліотечної роботи;
- 5) студії бібліографії материка;
- 6) українська національна бібліографія.

Діяльність М. Бойка сприяла введенню у міжнародний і науковий бібліографічний обіг значної інформації про Волинь [83]. Більшість випусків збірників було надіслано Рівненському і Волинському краєзнавчим музеям, де можна з ними ознайомитися [84].

Прикладом внутрікнижкової історичної бібліографії, що охоплює 1930 – 1973 роки, є праця того ж М. Бойка, присвячена 75-

річчю від дня народження О.Цинкаловського і вміщена в книзі ювіляра “Старовинні пам’ятки Волині” [85].

Важливими бібліографічно-інформаційними джерелами є різні каталоги, які дають про книги та іншу друковану продукцію різнобічну інформацію. Серед них – видання 2000 року, підготовлене О. Огневою і С. Крейніним, про кириличні стародруки 1600 – 1825 років, що знаходяться в музеях, архівах, бібліотеках та інших установах Волинської області [86]. Унікальний каталог “Біблія у світовій книжковій спадщині” підготували у 2004 р. працівники Волинського краєзнавчого музею О. Огнева і О. Златогорський, у ньому представлені 172 позиції [87], на основі виставки, яка відбувалася у Луцьку впродовж травня – вересня 2001 р.

Два каталоги стародруків Речі Посполитої XVI – XVIII ст. у волинських книгозбірнях Рівного, Острога, Луцька опубліковані у 2005-2006 роках упорядниками О. і С. Позіховськими і складають більше 400 позицій. Вони оснащені алфавітними, хронологічними, географічними та іменними покажчиками [88-89].

Отже, вивчення і дослідження краєзнавчої бібліографії, необхідної для знання джерельної та історіографічної бази Волині, свідчить про те, що не весь її потенціал задіяний до наукового обігу, що постійно відбувається поповнення фондів волинезнавства та створення нових джерел бібліографічної інформації. Характерною рисою сучасних історико-краєзнавчих досліджень є можливість використання колись заборонених архівних документів та археографічних видань.

В їх освоєнні має допомогти історична бібліографія Волині.

Бібліографічні покажчики, література

1. Українознавство: реферат.-бібліогр. бюлетень 1993. – К.; Л., 1997. – 368 с.
2. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження. – К., 1998. – 399 с.
3. Теорія і практика бібліотечного краєзнавства: бібліогр. покаж. (1987 – 1996) / Державна історична бібліотека України. – К., 1997. – 62 с.
4. Краєзнавча діяльність бібліотек: метод. посіб. / Мін. культури і мистецтв України, Держ. іст. б-ка України. – К., 2002. – 208 с.
5. Краєзнавчі бібліографічні видання України 1986 – 1990: бібліогр. покаж. – К., 1992. – 85 с.
6. Петр Тимофеевич Тронько: библиогр. указ. – К.: Наук. думка, 1988. – 56 с.
7. Петро Тимофійович Тронько. – К.: НБУВ, 2000. – 107 с. – (Біобібліографія вчених України).

8. Петро Пантелеймонович Панченко. До 75-річчя з дня народження: бібліогр. покаж. – К., 2003. – 40 с.
9. Українсько-польське протистояння на західноукраїнських землях у роки Другої світової війни: матер. до бібліогр. покаж. / упоряд. О. Каліщук. – Л.; Луцьк: Вид-во “Волинська книга”, 2007. – 108 с.
10. Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродженню духовності народу: матер. Всеукр. наук.-краєзн. конф. – Житомир, 1996. – 246 с.
11. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Розвиток бібліотечної справи в краї: наук. зб. за матер. XVI Волинської наук. іст.-краєзн. конф., присвяченої 65-річчю – імені О. Пчілки, 1-2 черв. 2005 р., м. Луцьк. – Луцьк: [Б. в.], 2005. – 134 с.
12. Сильок А. З історії краєзнавчої бібліографії Волині // Минуле і сучасне Волині: Проблеми джерелознавства. – Луцьк, 1994. – С. 156.
13. Лященко А. Волинские губернские ведомости в 1838–1887 гг. / Лященко А. // Живая старина. – СПб, 1893. – Вып. 2., год третий. – С. 265-268.
14. Батюшков П. Волянь. Исторические судьбы Юго-Западного края / Батюшков П. – СПб, 1888. – 288 с. + Примечания 125 с.
15. Мілясевич І. Книгознавча та бібліографічна діяльність журналу “Волинские епархиальные ведомости” / І. Мілясевич, О. Левитська // Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродження духовності народу. – Житомир, 1996. – С. 232-241.
16. Всеукраїнська спілка краєзнавців. 1997–2003 роки / Упоряд. О. Бажан, А. Ситник. – К., 2003. – С. 100-107.
17. IV з’їзд Національної спілки краєзнавців України (28 жовтня 2008 р.): Матер. та док. / упоряд.: В. Дмитрук, Р. Маньківська, І. Савченко, А. Ситник. – Кам’янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2009. – С. 147-159.
18. Берегиня рідної пам’яті (до 125-річчя від дня народження Ольги Косач-Кривинюк): метод.-бібліогр. матер. – Луцьк, 2002. – 16 с.
19. Денисюк В. Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки / В. Денисюк // Вісник Книжкової палати. – 2000. – № 3, берез. – С. 7-10.
20. Ксендзук Е. Бібліотечне краєзнавство Волині у національному і культурному відродженні / Ксендзук Е. // Минуле і сучасне Волині. Краєзнавство: історія, здобутки, перспективи. – Луцьк: [Б.в.], 1992. – С. 58-60.
21. Ксендзук Е. Матеріали до бібліографії Волинського Полісся / Е. Ксендзук // Минуле і сучасне Волині й Полісся: край на межі

- тисячоліть: матер. X наук. іст.-краєзн. конф., яка відбулася в Старому Чорторийську, Маневичах, Четвертні та Нововолинську в 2000 – 2002 рр. – Луцьк: Надстир'я, 2002. – С.101-103.
22. Ксендзук Е. Історична бібліографія Волині / Е.Ксендзук // Минуле і сучасне Волині: проблеми джерелознавства. – Луцьк: [Б.в.], 1994. – С. 148-151.
23. Ксендзук Е. Історична бібліографія Волині / Ксендзук Е. // Бібліотечний вісник. – 1994. – № 5-6. – С. 16-17.
24. Микола Юхимович Костриця: бібліогр. покаж. – Житомир, 1992. – 76 с.
25. Костриця М. Ю.: вчений, педагог, краєзнавець: бібліогр. покаж. – Житомир, 1998. – 44 с.
26. Кругляк Борис Абрамович: бібліогр. покаж. – Житомир, 1994. – 27 с.
27. Письменники Хмельниччини: бібліогр. покаж. / Уклад. С. Гуменюк. – Хмельницький, 1989. – 116 с.
28. Артисти, композитори, художники Хмельниччини: бібліогр. покаж. / Уклад. С. Гуменюк. – Хмельницький, 1989. – 77 с.
29. Іон Срулевич Винокур: бібліогр. покаж. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. – 376 с.
30. Народознавство Поділля: бібліогр. покаж. – Хмельницький, 1992. – 75 с.
31. Україна: Історія. Народознавство: анот. бібліогр. довід. / Рівненська обласна державна бібліотека. – Рівне, 1994. – 216 с.
32. Вибрані літературні і науково-краєзнавчі публікації Івана Пащука: бібліогр. покаж. – Рівне, 2001. – 34 с.
33. Історіограф Волинської землі. До 60-річчя від дня народження Гурія Бухала: бібліогр. покаж. – Рівне: Волинські обереги, 2001. – 88 с. – (Серія “Дослідники Рівненського краю”).
34. Література про Волинську область за 1967 – 1968 роки: бібліогр. покаж. – Л.: Каменярь, 1971. – 175 с. – Такі покажчики до 1986 р.
35. Літопис найважливіших і пам'ятних подій Волині (1939 – 1952): бібліогр. покаж. – Луцьк, 1977. – 106 с.
36. Літопис найважливіших і пам'ятних подій Волині (1956 – 1979): бібліогр. покаж. – Луцьк, 1979. – 80 с.
37. Літопис пам'ятних подій історії Волині (1900 – 1939): бібліогр. покаж. – Луцьк, 1976. – 86 с.
38. Літопис пам'ятних подій. З історії Луцького державного педагогічного інституту ім. Лесі Українки (1940 – 1990 рр.): бібліогр. покаж. / Упоряд. Г. Бондаренко, Н. Смишляєва. – Луцьк, 1990. – 51 с.

39. Календар знаменних і пам'ятних дат Волині. 1992 – 2010 рр. – Луцьк, 1991 – 2009.
40. Матеріали про Волинь у журналі “Народна творчість та етнографія”: бібліогр. покаж. – Луцьк, 1979. – 16 с.
41. Нові громадянські свята, обряди і звичаї на Волині (1966 – 1980 рр.): бібліогр. покаж. – Луцьк, 1980. – 25 с.
42. Молодість древнього міста: бібліогр. покаж. – Луцьк, 1984. – 55 с. (До 900-річчя м. Луцька).
43. Віки і сучасність: бібліогр. покаж. – Луцьк, 1988. – 47 с. (До 1000-ліття м. Володимира-Волинського).
44. Памятники истории и культуры Волинской области: науч.-вспомог. библиогр. указ. / Упоряд. Е. Боремчук, Г. Давидова, Л. Лелявська. – Луцьк, 1985. – 93 с.
45. Охрана, использование и пропаганда памятников истории и культуры в УССР (1917 – 1987): науч.-вспомог. библиогр. указ. – К., 1987. – 110 с.
46. Минуле і сучасне Волині й Полісся: край на межі тисячоліть: матер. X наук. іст.-краєзн. конф., яка відбулася у Старому Чорторийську, Маневичах, Четвертні та Нововолинську в 2000 – 2002 рр. – Луцьк: Надстир'я, 2002. – 292 с.
47. Минуле і сучасне Волині та Полісся: Сторінки воєнної історії краю: матер. XXX Всеукр. наук.-практ. іст.-краєзн. конф., 24-25 березня 2009 р.: зб. наук. праць. – Луцьк: Пульс, 2008. – Вип. 30. – 454 с.
48. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. Спеціальний випуск: матер. до 20-річчя від часу створення / упоряд. Бондаренко Г., Заброварний Б., Силук А., Гика В., Шваб А. – Луцьк: Пульс, 2009. – 292 с., іл.
49. Marcinkowski Tadeusz. Luck w polskiej literaturze krajoznawczej drugej poiowy XIX – pierwszy poiowy XX wieku. Informacja bibliograficzna / Marcinkowski Tadeusz // Шоста Всеукраїнська наукова конференція “Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність”: Тези доп. і повід. – Луцьк, 1993. – С. 407-408.
50. Волинь під прапором Жовтня: реком. покаж. л-ри. – Л.: Каменяр, 1967. – 61 с.
51. Під прапором Жовтня. Літопис найважливіших і пам'ятних подій історії Волині (1917 – 1987): наук.-допоміж. бібліогр. покаж. – Луцьк, 1987. – 181 с.
52. У боротьбі за возз'єднання (1921 – 1939 рр.): бібліогр. покаж. – Луцьк, 1989. – 47 с.
53. Набати пам'яті і гніву: реком. бібліогр. покаж. / Волинська обл. наук. б-ка; Волинська обл. орг. т-ва любителів книги. (Про

- творчість П. Г. Шафети – лауреата респ-кої премії імені Ярослава Галана, заслуж. журналіста УРСР, гол. ред. газети “Радянська Волинь”). – Луцьк, 1986. – 15 с.
54. Їх славні імена: бібліогр. показ. / Упоряд. Е. Боремчук, Л. Лелявська, В. Наконечний. – Луцьк, 1995. – 126 с.
55. Вкарбовані у вічність: бібліогр. показ. – Луцьк, 1980. – 105 с.
56. Леся Українка і Волинь: реком. список л-ри. – Луцьк: [Б.в.], 1981. – 8 с.
57. Леся Українка в ілюстрованій поштової листівці: каталог-путівник до виставки, присвяченої 120-річчю від дня народження великої поетеси / Упоряд. Н. Пушкар. – Луцьк: Ред.-вид. відділ облуправління по пресі, 1981. – 87 с., іл.
58. Леся Українка і Волинь: бібліогр. показ. / Упорядник О.Рисак. – Луцьк: Обласна друкарня, 1990. – 52 с.
59. “Я житиму сльозою серед співів”: бібліогр. список / Упорядник Е. Ксендзук. – Луцьк, 2001. – 39 с. (До 130-ї річниці від дня народження Лесі Українки).
60. Леся Українка: бібліогр. показ. праць викладачів, аспірантів та студентів ВДУ імені Лесі Українки (1957 – 2000) / Уклад.: А. Гайда, О. Рисак. – Луцьк: Вежа, 2001. – 34 с. – (До 130-річчя від дня народження Лесі Українки).
61. Прижиттєві документи і матеріали Лесі Українки та родини Косачів: каталог-довід. / Упоряд. і автор передмови Н. Пушкар. – Луцьк: Ініціал, 1996. – 48 с., іл.
62. Олена Пчілка – талановита письменниця, мудра мати: бібліогр. показ. – Луцьк, 1993. – 35 с.
63. “З братами ще я словом поділюсь”: бібліогр. показ. / Упоряд. В. Бабій, Е. Ксендзук. – Луцьк: Твердиня, 2009. – 112 с. – (До 160-річчя від дня народження Олени Пчілки).
64. Геніальний український поет, художник, мислитель: бібліогр. показч. – Луцьк, 1989. – 16 с.
65. Літературна карта Волині: бібліогр. показ. / Упорядник О. Рисак. – Луцьк, 1988. – 88 с.
66. Волиняни – лауреати Ленінської і Державних премій СРСР та УРСР: бібліогр. показ. – Луцьк, 1990. – 27 с.
67. Данило Братковський – поет і громадянин (до 300-річчя від дня смерті): метод.-бібліогр. матер. – Луцьк, 2002. – 18 с.
68. Речник суспільної злагоди: бібліогр. список / Упоряд. Г. Давидова. – Луцьк, 2002. – 18 с. – [До 120-річчя від дня народження В’ячеслава Липинського].
69. Із забуття – через терни і випробування (До 110-ї річниці від дня народження Арсена Річинського – культурно-освітнього діяча): Метод.-бібліогр. матер. – Луцьк, 2003. – 13 с.

70. З любов'ю до рідного краю: метод.-бібліогр. матер. до 70-річчя від дня народження Віктора Лазарука. – Луцьк, 2003. – 19 с.
71. Гуртовий Г. Вибрані краєзнавчі статті та бібліографія / Г.Гуртовий. – Луцьк, 1994. – С. 128-141.
72. Олександр Рисак: бібліогр. покаж. / Упоряд. О. Маланій; ВДУ, Лабораторія лесезнавства. – Луцьк, 2000. – 52 с.
73. Олекса Ошуркевич: бібліогр. покаж. – Луцьк: Волинська обл. друк., 2004. – 80 с.
74. Миколай Крушевський: бібліогр. покаж. / Упоряд. З. Пахолок. – Луцьк: Терен, 2005. – 136 с.
75. Каталог рідкісних книг: бібліогр. покаж. 1789 – 1917 рр. / упорядники Г. Бондаренко, І. Смишляєва. – Луцьк, 1992. – 119 с. – (до 50-річчя Луцького педінституту).
76. Літопис пам'ятних подій. З історії Луцького державного педагогічного інституту ім. Лесі Українки (1940 – 1990 рр.): бібліогр. покаж. / упоряд. Г. Бондаренко, І. Смишляєва. – Луцьк, 1990. – 51 с.
77. Публікації науково-педагогічних працівників: бібліогр. покаж. / Упоряд. Р. Арцишевський, В. Калиновська. – Луцьк, 1980. – 143 с.; Луцьк, 1990. – Вип. 2, ч. 1. – 174 с.; Вип. 2, ч.ІІ. – 120 с. – (Луцький державний педагогічний інститут ім. Лесі Українки).
78. Наукові праці викладачів, співробітників і студентів Волинс. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. 1995 р. – Луцьк: Вежа, 1996. – 131 с.
79. Наукові праці викладачів, співробітників і студентів Волинс. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. 1996 – 1997 рр. – Луцьк: Вежа, 1998. – 237 с.
80. Наукові праці викладачів, співробітників і студентів Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. 1998 р. – Луцьк: Вежа, 1999. – 127 с.
81. Науковий вісник Волинс. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Іст. науки. – Луцьк: Вежа, 2007. – № 1. – С. 5-34.
82. Науковий вісник Волинс. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Іст. науки. – Луцьк: Вежа, 2009. – № 13. – С. 5-22.
83. Аркушин Г. Волиніана Максима Бойка / Г.Аркушин // Шоста Всеукр. наук. конф. “Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність”: тези доп. і повідомл. – Луцьк, 1993. – С. 463-464.
84. Силюк А. З історії краєзнавчої бібліографії Волині / А.Силюк // Минуле і сучасне Волині: Проблеми джерелознавства. – Луцьк, 1994. – С. 154 –157.
85. Бойко М. Бібліографія наукових праць ювіляра, 1930 – 1973 / М.Бойко // Цинкаловський О. Старовинні пам'ятки Волині. – Торонто, 1975. – 124 с.

86. Каталог видань кириличного друку в установах Волині (1600 – 1825) / Упоряд. С. Н.Крейнін, О. Д.Огнева. – Луцьк: Надстир'я, 2000. – 132 с.
87. Біблія у світовій книжковій спадщині: каталог виставки / упоряд. О.Огнева і О.Златогорський. – Луцьк: Волинс. обл. друк., 2004. – 64 с.
88. Стародруки Речі Посполитої XV – XVIII ст.ст. у зібраннях Музею книги та друкарства м. Острога і Волинського краєзнавчого музею: каталог / Упоряд. О. Позіховський, С. Позіховська. – Луцьк: [Б. в.], 2005. – 104 с.; іл. – (Бібліотека “Воляннз Волині”, т. 38.).
89. Стародруки Речі Посполитої XVII – XVIII ст.ст. у волинських книгозбірнях: каталог / упоряд. О. Позіховський, С. Позіховська. – Луцьк: [Б. в.], 2006. – 104 с; іл. – (Бібліотека “Воляннз Волині”, т. 53.).

In a publication is analysed bibliography of historical study of a particular region of the Volynia area. It engulfs the problems of necessity of creation and use of historical bibliography, as scientific discipline, which has an important value in an accumulation and maintainance of regional information from history, culture, economy and nature of edge. The presence of bibliographic editions testifies to the state of development of theme.

Keywords: Bibliography, history, study of a particular region, Volynia, Polissya, pointer, catalogue.

УДК 908 (477.83/.86)+01] “19”

*В.О.Савчук,
м. Кам'янець-Подільський*

Українське краєзнавство Галичини і бібліографія у 20–30-х рр. ХХ ст.

У статті автор розкриває найважливіші здобутки українського краєзнавства та історіографії Галичини у 20-30-х роках, акцентується, що вони стали складовою досягнень європейської історії.

Ключові слова: краєзнавство, бібліографія, періодика, видавнича діяльність, наукові товариства, персоналії.

В сучасних умовах українського державотворення надзвичайно важливою є проблема здійснення політики, спрямованої на національно-культурне відродження. У цьому сенсі зростає необхідність